

JUOZAS MARTUSEVIČIUS (Štrichai biografijai)

Apie Lietuvos energetiką ir energetikų gyvenimus parašyta nemažai - visų pirma tai keturios knygos "Lietuvos energetika". Drįstu tvirtinti, kad už jų atsiradimą turime būti dėkingi Juozui Martusevičiui.

Dabar jauniems žmonėms turbūt sunku įsivaizduoti ką praėjusio amžiaus aštuntajame dešimtmetyje reiškė sumanyti išleisti knygą apie Lietuvos energetikos istoriją, prasidėjusią 1892 metais Oginskių dvare Rietave. Istoriją, apimančią laikotarpį iki "socializmo saulės užtekėjimo", istoriją, mininčią nepriklausomos Lietuvos veikėjus, to laiko energetikos objektus, planus, pasiekimus, tiesa, su tam tikru socialistinio mokymo vertinimu. Surasti autorius, uždegti jų norą pasitarnauti ateities kartoms, gauti teisę leisti knygą, GLAVLIT' o antspaudą, rasti popierių, leidyklą, redaktorių, spaustuvę ir pan.

Juozas Martusevičius, tuo metu būdamas Vyriausiosios dispečerių tarnybos viršininku, iš prigimties labai lyriškas žmogus (greižė smuiku, iki mirties dainavo choruose) pats arba su bendraminčiais iškapstydavo labai įdomius praeities faktus, supratamai, be dirbtinio patoso juos viešindavo, pats likdamas šešėlyje. Jo mintis suprasdavo ir palaikydavo energetikos vadovai Algirdas Stumbras, Vladas Grigaravičius, Justinas Nekrašas. Juozas Martusevičius rado kelius ir į mokslo pasaulį. Pirmąją knygą "Lietuvos energetika" išanginiu straipsniu pradeda Lietuvos Mokslų Akademijos akademikas Algirdas Žukauskas.

Likimo dovana energetikos istorijos rašytojams buvo Algimanto Žilinsko atsiradimas Vyriausioje dispečerių tarnyboje. Tai buvo žmogus jau parašęs dvi knygas, puikiai suprantantis energetikos problemas, išmanantis lietuvių kalbos subtilybes. Taigi, Juozas Martusevičius Vyriausiosios dispečerių tarnybos budinčiam dispečeriui Algimantui Žilinskui sudarė visas sąlygas dirbti archyvuose, rašyti ir redaguoti Lietuvos energetikos istorijos knygų medžiagą.

1982 metais išleista energetikos istorija visi labai džiaugėmės, nes tai buvo pirmoji sistematizuota ir kompleksiškai pateikta energetikos raidos Lietuvoje panorama. Įdomu pažymėti, kad devyniasdešimtosios elektros energetikos metinėms paminėti Juozo Martusevičiaus iniciatyva ir nemaža dalimi jo rankomis buvo parengta paroda: nuotraukos, dokumentų kopijos, statistinė medžiaga ir pan. Ši paroda, pirmiausia eksponuota Vyriausioje energetikos ir elektrifikavimo valdyboje, vėliau apkeliojo daug energetikos įmonių, svarbių konferencijų salių ir muziejų. Dar ne viskas - Juozą Martusevičių galima pavadinti ir daugelio dalių kino juostos "Energija vardu elektra" krikštėviu.

Keletą metų buvo rengiama Lietuvos energetikos istorijos antroji

knyga, apimanti laikotarpį nuo 1940 metų iki 1990 metų. Istorija lėmė, kad artėjant Lietuvos elektros energetikos šimtmečiui, Lietuva vėl atgavo nepriklausomybę.

Kilo abejonių ar nevertėtų atidėti antrosios knygos, skirtos šiam jubiliejui išleidimą? Ne be Juozo Martusevičiaus pastangų parengtas tekstas buvo šiek tiek pakoreguotas, išbraukiant "privalomąsias" liaupses socializmui ir 1992 metais antroji knyga išvydo šviesą. Knygos rengėjais ir užsakovais buvo įvardinti Lietuvos valstybinė energetikos sistema ir Lietuvos energetikų mokslo ir technikos draugija. Knygos dedikacijoje parašyta: "1892 m. metais Rietave užsidegė pirmoji elektros lemputė Lietuvoje. 100 metų jubiliejui ir visų nešusių šią šviesą Lietuvoje atminimui skiriama ši knyga".

Vėliau 2004 ir 2006 metais pasirodė dar dvi atsiminimų ir energetikos darbuotojų biografijų knygos. Tai 1032 puslapiai apie mūsų energetiką. Visų šių knygų pirmuosiuose puslapiuose spausdinamuose autorių, leidėjų, redaktorių sąrašuose - Juozo Martusevičiaus pavardė. Tačiau paradoksas - Lietuvos energetikos istorijoje nėra straipsnio apie Juozą Martusevičių. Jis organizuoja, rašo apie kitus, tačiau vis atidėlioja parašyti apie save. Visą gyvenimą jis buvo nepaprastai kuklus, nesireklamuojantis, skubantis dirbti savo profesijos darbą, tyrinėjantis istoriją, suprantantis, kad istorija reikalinga ateities kartoms, tačiau taip ir nespėjęs per daugiau kaip 80 gyvenimo metų parašyti apie save. Gal būtų suspėjęs, jei ne tas lemtingas rudens vakaras po Vilniaus karininkų ramovės choro repeticijos. Eidamas namo, jis tapo eiline karo keliuose auka.

Padarykime tai ko nespėjo padaryti Juozas Martusevičius.

Tebūnie pirmas štrichas jo biografijai. ***Juozas Martusevičius buvo svarbiausių energetikos įvykių metraštininkas***, jis kruopščiai registravo kiekvienos aukštesnės įtampos pastotės, transformatoriaus elektros tiekimo linijos, elektrinės agregato ar katilinės prijungimo datas, rinko informaciją apie energetikos darbuotojus, aprašinėjo, o vėliau ir filmavo svarbiausius energetikos renginius, tyrė avarijas ir nelaimingus atsitikimus, eksploatuojant elektros įrenginius.

Juozas Martusevičius buvo Lietuvos energetikos istorijos tyrinėtojas, keturių knygų "Lietuvos energetika" išleidimo iniciatorius ir vienas iš šio darbo organizatorių. Ne svetima jam buvo ir platesnė kultūros, etnografijos bei visuomenės raidos tematika. Ketvirtojoje Lietuvos energetikos knygoje, straipsnyje apie Antaną Gruodį rašė: "Girtis nemėgdavo. Tik vieną kartą išsitarė, kad baigus universitetą (tai buvo 1936 metais S.K.) jo atlygis buvo 1200 Lt. Skundėsi ir likimu. ir tuo, kad jėgos senka. Paskutinį kartą buvo atėjęs likus porai mėnesių iki mirties. Labai sielojosi, kad buvo priverstas parduoti savo tėviškės sodybą Morkūnuose, buvo sunku prižiūrėti bites" Juozas Martusevičius

savo tėviškės Nociūnų kaime nepardavė.

Juozas Martusevičius buvo puikus energetikos ir ypač elektros energetikos sistemų dispečerinio valdymo žinovas, įtvirtinęs aiškią Lietuvos energetikos operatyvinio valdymo struktūrą, daug prisidėjęs prie visų lygių dispečerių punktų aprūpinimo jiems būtina dokumentacija ir įranga, komplektuojant ir rengiant kvalifikuotus darbuotojus. Iš 63 energetikos sistemos centralizuoto dispečerinio valdymo egzistavimo metų net 36 metus Vyriausiajai dispečerių tarnybai vadovavo Juozas Martusevičius.

Juozas Martusevičius buvo rūpestingas ir jautrus darbuotojams, ypač pradedantiems darbą energetikoje arba Kauno politechnikos instituto absolventams, pagal paskyrimus dirbusiems kitose Sovietų Sąjungos respublikose ir grįžtantiems į Lietuvą. Jo bute, įsikūrusiame Savivaldybės aikštės ir Vilniaus gatvės namų apsuptame kieme stuksančiame vienaaukščiame mūriniame pastate, prieglobstį rado ne vienas naujai į darbą Energetikos valdyboje priimtas specialistas. Dabar toje vietoje švyti Vyriausybės rūmai. Vienas iš priglaustųjų buvau ir aš.

Buvo 1957 metai, Kauno politechnikos institute IV kurse reikėjo pasirinkti diplominio projekto temą. Temas Elektrinių ir sistemų katedra, paprastai derindavo su Energetikos valdybos specialistais. Tuo laiku kūrėsi Lietuvos elektros energetikos sistema, jau nuo 1956 metų lygiagrečiai dirbo per 110 kV liniją Petrašiūnų ir Rėkyvos elektrinės, buvo statoma 110 kV linija Kaunas - Vilnius. To meto masteliais būsimoji elektros sistema atrodė gana įspūdingai. Dėstytojas, diplominio projekto vadovas Algirdas Augustaitis pasiūlė man atlikti minėtos elektros sistemos dinaminio stabilumo skaičiavimus. Tai buvo labai daug darbo reikalaujantys skaičiavimai, nes juos atlikti reikėjo naudojantis tik logaritmine liniuote, skaičiavimo mašinų, nuolatinės ar kintamos srovės modelių dar nebuvo. Temą paskyrė, pradėjau skaičiuoti, brėžti vektorių kampų kitimo sinusoides. Visas įrenginių technines charakteristikas reikėjo gauti Energetikos valdyboje, skaičiavimus preliminariai aptarti su jos specialistais.

Pamenu ankstyvą 1958 metų pavasarį atvažiavau į Vilnių. Tai buvo tik antroji ar trečioji mano kelionė į sostinę. Žinojau kur yra Katedra, Neris, Stalino prospektas, Energetikos ūkio valdybos adresas. Jį tada buvo įsikūrusi Tilto skersgatvio ir Neries krantinės sankryžoje. Šiek tiek paėjęs nuo Katedros Neries link nustebau - gatvėje tyvuliavo vanduo, prieiti iki didingai atrodančios Mokslų Akademijos bibliotekos ir pasukti Neries krantine buvo neįmanoma. Reiškia kelionės tikslų neįvykdysiu. Paklausiau gatvės praeivių. Jie paaiškino, kad galima eiti kitomis gatvėmis. Tas ėjimas siauromis, besirangančiomis senamiesčio gatvelėmis man pasirodė labai sudėtingas ir ilgas, bet pagaliau radau. Aplink kampinį Energetikos ūkio valdybos pastatą irgi buvo vanduo,

tačiau vandenyje buvo padėtos šaligatvio plytelės arba akmenys, , ant kurių atsistodamas , sausomis kojomis įžengiau, kaip vėliau pasirodė, į savo pirmąją darbovietę, o jei pažiūrėtume plačiau - į energetiką - tai ir į paskutinąją.

Prisistačiau, kaip ir buvo nurodyta, tarnybos viršininkui Juozui Martusevičiui. Buvo labai paprastas, dalykiškas pokalbis, gavau man reikalingus duomenis, pasakiau, kad mano skaičiavimai daugumoje avarinių situacijų rodo, jog generatoriai į sinchronizmą įsitraukia. Jaučiau, kad linijos Vilnius - Kaunas įjungimui, žymiai išplečiant elektros energetikos sistemą, intensyviai ruošiamasi, atliekami relinės apsaugos ir automatikos parametrų skaičiavimai, montuojami ir derinami įrengimai. Supratau, kad tai ką aš darau jau pusmetį, siejasi su realiu gyvenimu, tačiau nėra taip svarbu, kad lemtų būti ar nebūti Lietuvos elektros sistemai.

Nors aš buvau paskirtas į Statybos ministerijai priklausančią elektros montavimo darbų valdybą, dėstytojas Algirdas Augustaitis paklausė ar nenorėčiau dirbti Energetikos ūkio valdybos Dispečerių tarnyboje, kadangi jiems reikia inžinieriaus mokančio skaičiuoti elektros sistemos režimus ir trumpųjų jungimų sroves. Aš sutikau. Tačiau tais laikais paskyrimas buvo nepaprastai svarbus dokumentas, jo laikytis buvo privalu. Tik Juozo Martusevičiaus ir Algirdo Stumbro pastangų dėka pavyko pakeisti paskyrimą. Aš tapau energetiku.

Juozas Martusevičius vadovavo energetikos sistemos operatyviniam darbui tuo laiku, kada Lietuvos energetika buvo plėtojama nepaprastai sparčiai, buvo statomos vis aukštesnės įtampos pastotės ir linijos, vis galingesni, net virškritinių parametrų agregatai elektrinėse, montuojami sudėtingi automatikos ir valdymo įrenginiai, įskaitant kompiuterinę techniką, buvo sprendžiamos stambių energetikos sistemų lygiagretaus sinchroninio darbo problemos. ***Juozas Martusevičius buvo žmogus, žvelgiantis į ateitį, nebijantis naujovių, tačiau puikiai suprantantis, kad taisyklių, net smulkmenose, ignoravimas jokia būdu netoleruotinas energetikoje.***

Juozas Martusevičius buvo keliautojas, su chorais arba naudodamasis turistiniais kelialapiais aplankė daugelį Europos šalių. Jis pasiekė net Kiniją dar tada, kai nuvykti į Lenkiją buvo ne taip paprasta. Daug kartų teko su Juozu Martusevičiumi dirbti komisijose, vertinančiose elektros tinklų rajonų ir įmonių darbą, elektros įrenginių būklę, keliauti į atokiausias Lietuvos vietas. Jis nepraleisdavo progos aplankyti puošnią bažnyčią ar tautodailininko sodybą, rašytojo klėtelę ar "užkeiktą" liūną, kaimo kapines ar kolūkio kultūros namus. Kur dar kelionės su etnografiniu ansambliu ar dalyvavimas susitikimuose su Česlovu Milošu, Bernardu Brazdžioniu, Vincentu Sladkevičiumi, Česlovu Kudaba. ***Juozas Martusevičius ten jautė spindintį įkvėpimą ir gėrį, norėjo, kad kuo***

daugiau žmonių pajustų šį dvelksmą, kad kiekviena diena būtų prasminga.

Juozas Martusevičius mėgo pagerbti kolegas jų jubiliejų ar kitomis progomis, dalyvauti pobūviuose, tačiau inirtingai priešinosi jo paties pagerbimo renginiams. Norėdamas išvengti savo penkiasdešimtmečio sveikinimų, niekam nepranešęs išvažiavo į savo tėviškę. Tiesa, Juozinių šventimas jo namuose balandžio 19 dieną, dalyvaujant Juozo mamai, broliui, žmonai ir vaikams, buvo nepaprastai maloni ir ilgametė tradicija.

Juozo Martusevičiaus šeimoje visada jausdavasi pakiliai ir laisvai, man atrodydavo, žmona Jūratė, vaikai Eglė ir Dainius myli ir gerbia savo vyrą ir tėvą, kad šeima jiems visiems yra stiprybės šaltinis ir poilsio slėnis.

Juozas Martusevičius buvo paprastas , save ir kitus gerbiantis žmogus.

Saulius Kutas
2009-05-01